

Проф. д-р Олга Кошевалиска¹
М-р Розе Сурловска Ристевска²

ЕТНИЧКО ПРОФИЛИРАЊЕ И КРИМИНАЛ ОД ОМРАЗА КАКО ОБЕЛЕЖЈА НА АНТИЦИГИНИЗМОТ

1.02 Прегледна научна статија
УДК 343.3/7:316.647.5]:323.1
343.3/7:316.647.5(=214.58)

Апстракт

Со таргетирањето на идентитетот на една личност, злосторствата од омраза предизвикуваат поголема штета од обичните кривични дела. За разлика од жртвите на други криминални дејствија, жртвите на криминал од омраза се на мета поради своите лични карактеристики. Според тоа, дејствијата на сторителот може да се доживеат како напад врз самата срж на идентитетот на една личност, која е девалвирана и оцрнувана. Како резултат на тоа, непосредната жртва може да доживее поголема психолошка штета и зголемени чувства на ранливост, бидејќи не се во можност да ја изменат карактеристиката што ги прави да бидат жртва. Со ова излагање се објаснува секојдневната положба во која се наоѓаат Ромите во речиси секоја сфера од општественото функционирање. Суровоста и бруталноста се два збора што се неминовно врзани и ги опишуваат делата сторени од омраза. Овој вид криминалитет, кој најстрого се осудува во меѓународните и националните законодавства, остава трага како на жртвата, така и на целокупното општество.

Во овој труд детално се обработува поврзаноста на етничкото профилирање и криминалот од омраза преку нивното дефинирање како обележја на антициганизмот.

Клучни зборови: криминал од омраза, дискриминација, антициганизам, човекови права, расно профилирање.

1. Вовед

Антициганизмот е посебна форма на расизам насочена против оние што се стигматизирани во општествениот светоглед, како „Gypsies“, „tsigane“, „tigan“, „Zigeuner“, „tatars“, „zingari“ или други сродни термини, кои во својата суштина се засноваат врз претпоставките дека тие припаѓаат на една инфериорна и девијантна група, и поради тие причини се оправдува доминацијата врз нив и нивното угнетување.³

Манифестациите на антициганизмот се видливи преку следниве механизми:⁴

¹ Редовен професор и декан на Правниот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. Е-пошта: olga.kosevaliska@ugd.edu.mk.

² Розе Сурловска Ристевска, докторанд на катедрата по казнено право при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. Е-пошта: roze.3074@student.ugd.edu.mk.

³ Rostas I.(2019). A Task for Sisyphus: Why Europe's Roma Policies Fail, Budapest: CEU Press, Cooperation Council Roma Integration Action Team.

⁴ Ibid.

- Пасивноста на државните институции во заштитата на правата на Ромите, честопати повредувајќи ја Европската конвенција за човекови права во поглед на доктрината за позитивни обврски на државата;
- Недостиг на информации за Ромите во редовните образовни програми;
- Негирање на еднаквата заштита на Ромите пред законот;
- Непознавањето на ромската историја на угнетување;
- Недостиг на родова чувствителност и интерсекционалност;
- Селективно спроведување на законите и политиките.

Етничкото (расно) профилирање се случува кога луѓето се запрени и проверени без никаква разумна и објективна основа за сомневање само поради нивната етничка припадност, националност, потекло, религија или изглед, со што оваа практика ја прави дискриминаторска и спротивна на меѓународните стандарди за човекови права.⁵ Етничкото профилирање може да биде поттикнато од ксенофобични верувања и може да доведе до зголемена веројатност за злосторства од омраза. Кога поединците се издвојуваат врз основа на нивната етничка припадност, тие може да станат поранливи на дискриминаторски третман и насилство.⁶

Злосторствата од омраза се дефинирани како кривични дела извршени врз поединци, групи или нивниот имот поради нивната раса, етничка припадност, религија, сексуална ориентација, родов идентитет или други заштитени карактеристики. Како такви, злосторствата од омраза се кривични дела мотивирани од пристрасност или предрасуди кон одредени групи луѓе.⁷ Мотивацијата за пристрасност бара злосторството да биде извршено поради вистинска или перципирана припадност на жртвата во одредена општествена група или категорија, како што се раса, етничка припадност, религија, сексуална ориентација, родов идентитет или попреченост.⁸ Овие кривични дела вклучуваат акти на насилство и заплашување, обично насочени кон (веќе) стигматизирани и маргинализирани групи. Во членот 122, параграф 42 од македонскиот Кривичниот законик, злосторството од омраза за првпат во 2018 година беше дефинирано на следниов начин:

⁵ Mijatovic D, Ethnic Profiling: A Persisting Practice in Europe, 2019, https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/ethnic-profiling-a-persisting-practice-in-europe#_ftn1 op. cit.

⁶ Кошевалиска, О., Попоска, Ж., Максимова, Е., Злосторство од омраза во Македонија: Географска распределба на злосторства од омраза и инциденти од омраза, Меѓународна конференција: „Кривичната правда во Централна и Источна Европа: Цели за одржлив развој на Обединетите нации – рурална и урбана безбедност и безбедносни перспективи“, Љубљана, Словенија, 12–14 септември 2023 г.

⁷ Perry B, In the Name of Hate: Understanding Hate Crimes, London 2001. Cfr. Levin J, Mcdevitt J, Hate Crimes in Transition, in Sternberg R.J (ed.), Perspectives on Hate: How it Originates, Develops, Manifests, and Spreads, 2020, pp. 179-201; Meyer D, Resisting Hate Crime Discourse: Queer and Intersectional Challenges to Neoliberal Hate Crime Laws, in Critical Criminology, Vol. 22, 2014, pp. 113- 125; Voeckman R.J, Turpin – Petrosino C, Understanding the Harm of Hate Crime, in Journal of Social Issues, Vol. 58, No. 2, 2002, стр. 207–225.

⁸ Чл. 122 од Кривичниот законик на Македонија (2018) бара мотивот да биде вкоренет во предрасудите кон заштитени карактеристики (како што се раса, боја на кожа, националност, етничка припадност, религија или верување, ментална или физичка попреченост, пол, родов идентитет, сексуална ориентација или политички убедувања) без експлицитно наведување на „омразата“ како предуслов. Овој пристап ја олеснува практичната примена на овие одредби во идентификувањето, гонењето и справувањето со таквите прекршоци; Netkova B, Perry J, Data Collection Analysis on Hate Speech and Hate Crime, 2022 <https://rm.coe.int/data-collection-analysis-on-hate-speech-nm-eng/1680a9485a>, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Decision No. 9/09, on combating hate crimes, of 4 December 2009.

„Злосторство од омраза, експлицитно предвидено со одредбите на Кривичниот законик, ќе се смета за кривично дело против физичко или правно лице или имот извршен во целост или делумно поради реална или претпоставена (замислена) карактеристика или поврзаност на личноста врз основа на раса, боја на кожа, националност, етничка припадност, религија или верување, ментална или физичка попреченост, пол, родов идентитет, сексуална ориентација и политички убедувања.“

Покрај тоа, фразите „од омраза“ или „ако злосторството е извршено од омраза“ се додадени во повеќе од 20 инкриминации, кои појасно ги санкционираат злосторствата што се јавуваат како резултат на омраза или предрасуди.⁹ Криминализација на одредени акти на насилство, извршени со таков пристрасен мотив, овозможува подобра перцепција за тоа што се злосторства од омраза и треба да резултира со поголема ефикасност во откривањето прекршоци. Злосторствата од омраза често произлегуваат од ксенофобични ставови.

2. Антициганизмот како посебна форма на расизам

Предрасудите и стереотипите за различни групи лица се длабоко вкоренети во секојдневното живеење. Предрасудите се антипатија што се заснова врз погрешна и нефлексибилна генерализација, која може да биде изразена или почувствувана и која може да биде насочена кон групата лица со определена заштитна карактеристика како целина, или спрема индивидуалното лице со определената заштитна карактеристика, само поради фактот што се членови на групата. Би можело да се каже дека токму предрасудите насочени спрема односните лица се фундаменталната сила што се крие зад исклучувањето на оваа група лица од економските можности и социјалното живеење воопшто. Ова се случува затоа што преку овие предрасуди и стереотипи, поединците не се гледаат како засебни членови на општеството, кои треба индивидуално да се оценуваат. Напротив, тие се гледаат како членови на односна социјална група создадена токму преку одредените верувања и ставови на мнозинството, најчесто засновани токму врз таквите предрасуди и стереотипи.¹⁰

Томас Актон (Thomas Acton) го следи потеклото на антициганизмот од петнаесеттиот век, кога Ромите првпат во голем број пристигнале во Западна Европа и се соочиле со непријателство и прогон од локалните власти и од населението. Тој прикажува како еволуирал антициганизмот од научен расизам и народен расизам во дискурс што е под влијание на политичките и економските интереси, како и од недостигот на препознавање и претставување на ромскиот идентитет и ромската култура.¹¹ Тој го припишува потеклото на овие предрасуди на раните перцепции за Ромите од страна на византиските окултисти и гатачи во осмиот век. Дополнително, тој сугерира дека погрешното претставување на Ромите се појавило како одговор на присуството на муслиманските противници.¹²

Проф. Иан Хенкок, ромски научник и активист, кој бил директор на Ромскиот архивски и документациски центар на Универзитетот во Тексас, Остин, го анализира историското и културно потекло на антициганизмот, притоа тврдејќи дека антициганизмот е длабоко вкоренет во европската историја и култура и е заснован врз стереотипи и систематска маргинализација на Ромите. Хенкок посочува дека Ромите често биле

⁹ Усвојувањето амандмани на Кривичниот законик во февруари 2023 година со кои се регулираат кривичните дела на родово насилство, вклучувајќи следење и злосторства од омраза врз основа на родовиот идентитет, претставуваат важен законодавен напредок.

¹⁰ Попоска, Ж., Антидискриминациско право, Скопје: ОБСЕ, 2017, стр. 18.

¹¹ Acton T. A. 2012. Social and Economic Bases of AntiGypsyism, in Hristo Kyuchukov (ed) New Faces of Antigypsyism in Modern Europe, Prague: Slovo 21.

¹² Ibid., стр. 34.

претставувани како „други“ и криминализирани, што ги олесниле нивната стигматизација и прогонот.¹³ Антициганизмот се јавува како средновековна христијанска доктрина за толкување на темната кожа како знак на грев. Дополнителен фактор за зацврстување на антициганизмот Хенкок бара во слабоста на Ромите на економски и на воен план, но и во отсуството на политичка поддршка од нивната сопствена (непостојна) национална држава, што ги прави совршена цел за жртвено јагне.

Уште во 2011 година, Европската комисија против расизам и интолеранција (во понатамошниот текст: ЕКРИ) усвои препорака за општа политика за борба против антициганизмот и ја дефинираше на следниов начин:

„Антициганизмот е специфичен облик на расизам, идеологија заснована врз расна супериорност, форма на дехуманизација и институционален расизам негувана со историска дискриминација, која се изразува, меѓу другото, со насилство, говор на омраза, експлоатација, стигматизација и најеклатантен вид на дискриминација.“¹⁴

Според мислењето на Мајкл Бантон (Michael Banton), расата е општествен аспект што опфаќа класификација на човечките суштества во групи врз основа на воочените физички или биолошки разлики. Етничката припадност, од друга страна, е социјален аспект што се однесува на идентификацијата на човечките суштества со одредена културна група врз основа на припадност, под влијание на социјалните, политичките и историските контексти. Бантон, исто така, сугерира дека расата и етничката припадност често се мешаат во секојдневната употреба, а тоа доведува до погрдни или штетни значења за човековата различност и општествените односи.¹⁵

2.1. Дефинирање на расната дискриминација низ призмата на човековите права

Расната дискриминација е спротивна на централните закупци на меѓународното право за човекови права, чија цел е да ја унапредат каузата за човековото достоинство. Забраната за расна дискриминација е признаена превентивна норма во меѓународното право, која е изразена во Повелбата на Обединетите нации, во ICERD и во меѓународното обичајно право.¹⁶

Денес, расизмот се дефинира како „специфична доктрина, причина или теорија со угнетувачки и особено дискриминаторски став или верување,“ или „предрасуда,

¹³ Hancock I. “The roots of antigypsyism: to the Holocaust and after”, in Colijn G. J. and Littell M. S. (eds), (1997) University Press of America, Lanham.

¹⁴ European Commission against Racism and Intolerance, General Policy Recommendation No. 13 on combating antigypsyism and discrimination against Roma, adopted on 24 June 2011 and amended on 1 December 2020, European Commission against Racism and Intolerance, Strasbourg, 2020.

¹⁵ Banton M. (2015) What We Now Know About Race and Ethnicity. New York: Berghahn Books, стр. 1–15, 45–67, 101–120.

¹⁶ UN Charter (1945), достапно на: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-1>; ICERD, supra note 3 (“Convinced that the existence of racial barriers is repugnant to the ideals of any human society,” id. at Preamble); Costel D, Legal Consequences of preemptory Norms in International Law 16 (2017) („Листите на превентивни норми обично вклучуваат забрана на геноцид, забрана на агресија, забрана на ропство, забрана на апартхејдот или расна дискриминација, забрана на тортура и забрана за кршење на правото на луѓето на самоопределување“); Одговорност на државите за меѓународно погрешни дела, 84-5 (2001) (идентификување на забраната за расна дискриминација како превентивна правна норма заедно со забраните за агресија, геноцид, ропство, злосторства против човештвото, тортура и правото на самоопределување).

дискриминација или антагонизам насочен против некој од различна раса врз основа на верувањето дека нечија сопствената раса е супериорна“.¹⁷

Основата за забрана на расната дискриминација во меѓународното право почива на идејата дека таа ги негира основните човекови права на достоинство, самоопределување и еднаквост.¹⁸ Фокусот е ставен на дискриминаторскиот чин, кој на една личност му го одзема достоинството или еднаквоста. Меѓутоа, може да дојде до губење на достоинството и поради расистичката омраза при која едно лице подведува друго лице. Реконструирањето на проблемот како проблем на расизам не се фокусира само на дискриминаторскиот чин, туку и на штетата што ја доживеала жртвата. Концептот на расизам го доловува искуството на жртвата, а не само чинот на сторителот. Таа ги опфаќа идеологијата, мислата и чувствата, покрај надворешните забележливи чинови на расна дискриминација.¹⁹

3. Дефинирање на поимот етничко профилирање

Постоенето на „институционалната ксенофобија“ отсекогаш претставувало голем проблем или голем предизвик. Оваа „институционална ксенофобија“ е типична за случаи на етничко профилирање или – поедноставно кажано – кога органите на прогон настапуваат ксенофобично при профилирањето на кривичните дела. На пример, кога имотен криминалитет се перципира како „однесување типично за Роми“ или насилни криминални дела, тероризам, екстремизам и радикализам како „кривични дела резервирани за муслимани“ итн. Сите овие перцепции претставуваат јасно кршење на едно од основните човекови права – забраната за дискриминација според Европската конвенција за човекови права.²⁰

Етничкото профилирање подразбира насочување на органите на прогон врз основа на (перципираниот)²¹ етнички или расен идентитет на осомничениот. Етничкото профилирање претставува специфична форма на расна дискриминација што е дефинирана како „употреба од страна на полицијата, без објективна и разумна оправданост, на заштитени карактеристики, како што се раса, боја, јазик, религија, националност или национално или етничко потекло во истрага или други процесни дејствија“.²²

Во случајот *Lingurar v. Romania*²³, Европскиот суд за човекови права за првпат експлицитно го употребил терминот „етничко профилирање“ кога се однесува на

¹⁷ Оксфордски речник, над белешка 2.

¹⁸ UDHR, supra note 90, art. 1 („Сите човечки суштества се раѓаат слободни и еднакви во достоинство и права“); THORJN13ERRY supra note 105, at 97, „Еднаквоста и недискриминацијата се суштински за архитектурата на законот за човекови права“).

¹⁹ Human Rights Racism (2019), Harvard Human Rights Journal/Vol. 32, стр. 33.

²⁰ Член 14 од ЕКЧП.

²¹ Перципираниот идентитет – затоа што осомничениот не мора нужно да биде Ром, може и да биде од друга етничка припадност, но за да биде етничко профилирање, доволно е органите на прогон да го перципираат како Ром.

²² European Court of Human Rights, Judgement of 16 April 2019, Application no. 48474/14, *Lingurar v. Romania*. Видете, исто така, за обврската да се спроведат ефективни истраги за расистичкиот мотив за агресија и насилно однесување од страна на полицијата, European Court of Human Rights, Judgement of 1 September 2020, Application no. 20649/18, *R.R. and R.D. v. Slovakia*; European Court of Human Rights, Judgement of 10 March 2009 Application No. 44256/06, *Turan Cakir v. Belgium*.

²³ European Court of Human Rights, Judgement of 16 April 2019, Application no. 48474/14, *Lingurar v. Romania*. Видете, исто така, за обврската да се спроведат ефективни истраги за расистичкиот мотив за агресија и насилно однесување од страна на полицијата, European Court of Human Rights, Judgement of 1 September 2020,

профилирање врз основа на стереотипи во кривичните случаи.²⁴ Без ни мало сомневање, може да кажеме дека етничкото профилирање е донесување заклучок врз основа на стереотип. Често гледаме практики каде што поединците се таргетирани или третирани различно од страна на полицијата, јавното обвинителство, па дури и националните судови само врз основа на нивната перцепција на раса, етничка припадност, национално потекло или религиозна позадина, наместо на основано сомневање или доказ за криминална активност.²⁵

Во овој контекст, на пример, етничко профилирање би имале кога полицијата или граничната полиција во своите овластувања да врши надзор, контрола, проверки на идентитет, криминалистички истраги и сл. би таргетирала поединци или групи врз основа на бојата на кожата, јазикот, изгледот, облеката или слични карактеристики. Постојат голем број примери за судска практика во кои е утврдено етничко профилирање од страна на полицијата во Германија при т.н. „рутински проверки“ во кои тие стопирале и легитимирале само лица што очигледно се мигранти или, пак, имаат поинаква боја на кожата. Во оваа смисла, таков е случајот со африканско семејство во Германија, кои биле единствените подложени на проверка на идентитетот во воз, кој заврши со одлука на Вишиот управен суд во нивна корист. Судот утврди дека проверките засновани врз бојата на кожата се спротивни на принципот на еднаквост пред законот.²⁶ Сличен случај има и во Франција, каде што 13 лица се пожалиле дека биле проверувани поради физичкиот изглед. Според *Human Rights Watch*, француската полиција често ги злоупотребува своите широки овластувања за проверки на идентитетот кај млади мажи и момчиња од африканско и арапско потекло. Извештајот наведува дека тие често се подложени на долги испрашувања, инвазивни претреси на телото и личните предмети, без никаква причина или сомнение за прекршок.²⁷

Но, чести се и практиките за „отсуство“ на соодветна заштита во случаите кога Роми се жртви на кривичноправен настан затоа што, генерално, сите Роми се перципираат како лица со проблематично однесување, дури и оние што немаат такво однесување. Примери за вакви случаи ЕСЧП има утврдено во случаите: *Burlya and Others v. Ukraine* – цело ромско маало било изложено на дискриминација и уништување на имотот, а не добило соодветна заштита; *Lakatošová u Lakatoš v. Slovakia*²⁸ – случај поврзан со масакр во кој надлежните

Application no. 20649/18, R.R. and R.D. v. Slovakia; European Court of Human Rights, Judgement of 10 March 2009 Application No. 44256/06, Turan Cakir v. Belgium.

²⁴ Кошевалиска, О., Етничко и расно профилирање во кривични случаи (како дел од недискриминација), презентација во рамките на курсот „Одржливост и право“ на Универзитетот во Мишколц (Унгарија), 2023, <https://eprints.ugd.edu.mk/32997/> Cfr. Chan J, Racial Profiling and Police Subculture, in Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice. Vol. 53, No. 1, 2011, pp. 75-78; Warren P.Y, Farrell A, The Environmental Context of Racial Profiling, in The Annals of the American Academy of Political and Social Science, No. 623, 2009, pp. 52-63; M. RISSE, Racial Profiling: A Reply to Two Critics, in Criminal Justice Ethics, Vol. 26, No. 1, 2007, pp. 4-19.

²⁵ Kosevaliska, O. and Isamatov, E. (2024) [Unraveling the Impact of Xenophobia and Hate Crimes on the Human Rights of Migrants and Asylum Seekers](#). EUWEB LEGAL ESSAYS: Global & International Perspectives, 1. стр. 10–19.

²⁶ BUG e.V. (n.d.). *Racial profiling on the regional train to Bonn*. Retrieved December 3, 2024, from <http://www.bug-ev.org/en/activities/lawsuits/public-actors/discriminatory-stop-and-search-cases/racial-profiling-on-the-regional-train-to-bonn.html>.

²⁷ Cour de cassation. (2016, November 9). *Contrôles d'identité discriminatoires*. Retrieved December 3, 2024, from https://www.courdecassation.fr/communiqués_4309/contr_identité_discriminatoires_09.11.16_35479.html.

²⁸ European Court of Human Rights. (2017). *Burlya and Others v. Ukraine (Application No. 3289/10)*. Retrieved December 3, 2024, from <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-179216%22%5D%7D>.

органи воопшто не ги презеле сите соодветни мерки што редовно ги применуваат во другите случаи; *Alković v. Montenegro*²⁹ – господинот Алковиќ, муслиман и Ром, бил подложен на закани (пукање во неговиот стан, директни закани за убиство со нож, меч и мачета, навреди и слично), без соодветна полициска заштита.

Ваквите практики се во спротивност со меѓународните стандарди за човекови права. Етничкото или расното профилирање се случува кога луѓето се запираат, се претресуваат, се идентификуваат и сл. без никаква разумна и објективна основа, само поради нивното перципирано етничко потекло, националноста, религијата или специфичниот изглед. Етничкото профилирање може да биде поттикнато од ксенофобични верувања и да доведе до зголемена веројатност за злосторства од омраза. Кога поединците се издвојуваат врз основа на нивната етничка припадност, тие може да станат поранливи на дискриминаторски третман и насилство.

4. Теоретска рамка на поимот криминал од омраза

Под поимот криминал од омраза подразбираме кривични дела во кои сторителот е мотивиран од предрасуди кон групната припадност на жртвата, со други зборови, кон расниот, етничкиот, религискиот и сл. идентитет на жртвата. Мотивот да се стори делото не вклучува секогаш и лична омраза кон лицето или групата, а тоа може да биде засновано врз предупредување, став дека лицето/групата е „штетна“ за општеството.³⁰

Академикот Владо Камбовски и судијката д-р Мирјана Лазарова-Трајковска истакнуваат дека казнените дела на омраза претставуваат мошне сложена општествена и криминална појава, која има низа специфичности во однос на другите облици на криминал. „Најпрвин, се разликуваат од другите според мотивот на сторителот, како субјективен елемент што им дава трансцендентален, преносен карактер: секое казнено дело може, но не мора да се појави како дело на омраза, зависно од тоа дали зад неговото извршување стои омразата, пристрасноста или дискриминацијата на жртвата како припадник на определена социјална група токму во таквото нејзино својство.“³¹

Кај овој вид кривични дела, од особена важност е навременото забележување и анализирање на карактеристиките што ги идентификуваат како такви. Криминалот од омраза е насочен кон еден или повеќе припадници на група што споделува заедничка карактеристика или кон имот поврзан со групата.³² Овие карактеристики, наречени заштитени, создаваат заеднички идентитет на групата и притоа го отсликуваат фундаменталниот аспект на идентитетот на лицето.³³

Општественото прифаќање на дискриминацијата на одредени групи е важен фактор за зголемувањето на инциденцата на злосторства од омраза. Неуспешното решавање кривични дела од омраза може да поттикне други „колебливи“ сторители да извршат такви

²⁹ European Court of Human Rights. (2020). *Alkovic v. Montenegro (Application No. 66895/10)*. Retrieved December 3, 2024, from <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-188265%22%5D%7D>.

³⁰ Попоска, Ж., Јовевски, Л. (2017) Антидискриминациско право, Скопје, ОБСЕ, стр. 23.

³¹ Камбовски, В., Лазарова-Трајковска, М. (2012), Правна анализа на концептот на казнено дело на омраза и говорот на омраза, Скопје, септември.

³² Kosevaliska, O., Poposka, Z. and Ivanova, E. (2024) *Prevalence of Hate Crime and Hate Incidents in Municipalities in North Macedonia*. In: The UN Sustainable Development Goals and Provision of Security, Responses to Crime and Security Threats and Fair Criminal Justice System. University of Maribor Press, стр. 91–121.

³³ Постапување по криминал од омраза: практичен водич. Скопје: ОБСЕ, 2015, стр. 23.

злосторства, бидејќи може да очекуваат дека нивните постапки ќе бидат толерирани.³⁴ Криминалот од омраза се протега од вандализам до сериозно физичко насилство, вклучувајќи и убиство. Најсериозниот криминал од омраза често се карактеризира со екстремни нивоа на бруталност и суровост. Иако тие случаи стигнуваат до насловните страници, важно е да се препознае дека на нив не отстаѓа најголемиот дел од криминалот од омраза. По голем дел од криминалот од омраза се состои од помалку сериозни престапи извршени против лица или имот. Иако може да постои тенденција за фокусирање врз сторителите што се припадници на екстремистички групи, криминалот од омраза често го вршат обични луѓе што немаат врски или поврзаност со екстремистички организации, дури и кога ги споделуваат нивните предрасуди. Оттука, претпоставката дека сите сторители на криминалот од омраза се екстремисти може да значи дека елементот на пристрасност би се превидел или би се минимизирал затоа што наводниот извршител на криминал од омраза не се вклопува во таа категорија.³⁵

Со таргетирањето на идентитетот на една личност, злосторствата од омраза предизвикуваат поголема штета од обичните кривични дела. За разлика од жртвите на други криминални дејствија, жртвите на криминал од омраза се на мета поради своите лични карактеристики. Според тоа, дејствијата на сторителот може да се доживеат како напад врз самата срж на идентитетот на една личност, која е девалвирана и оцрнувана. Како резултат на тоа, непосредната жртва може да доживее поголема психолошка штета и зголемени чувства на ранливост бидејќи не се во можност да ја изменат карактеристиката што ги направи жртва.³⁶

5. Заклучок

Антициганизмот, како специфична форма на расизам, ја отелотворува длабоката структурна и културолошка дискриминација насочена кон Ромите. Етничкото профилирање и криминалот од омраза, како манифестации на антициганизмот, ја засилуваат социјалната маргинализација и стигматизација на оваа заедница. Овие практики не само што претставуваат кршење на основните човекови права, туку и дополнително ги загрозуваат достоинството и чувството на безбедност на поединците. Антициганизмот се изразува преку институционална пасивност, селективно спроведување закони и ограничен пристап на Ромите до образовни и (не)економски можности. Истовремено, општествените стереотипи го формираат нивниот негативен имиџ и ја одржуваат систематската маргинализација.

Злосторствата од омраза, мотивирани од предрасуди и пристрасност, нанесуваат поголема психолошка и социјална штета поради тоа што директно ги таргетираат идентитетот и карактеристиките на жртвите. Етничкото профилирање, како дискриминаторска практика, ја зголемува ранливоста на Ромите и го поттикнува насилството врз нив. Етничкото профилирање може да биде поттикнато од ксенофобични верувања и да доведе до зголемена веројатност за злосторства од омраза. Кога поединците се издвојуваат врз основа на нивната етничка припадност, тие може да станат поранливи на дискриминаторски третман и насилство. Криминалот од омраза, пак, ја зголемува ранливоста на маргинализираните групи, предизвикувајќи длабоки психолошки и

³⁴ Hate Crime Laws: A Practical Guide, 2nd Edition Warsaw, 2022 OSCE/ODIHR.

³⁵ Постапување по криминал од омраза: практичен водич. Скопје: ОБСЕ, 2015, стр. 24.

³⁶ Hate Crime Laws: A Practical Guide, 2nd Edition, Warsaw, 2022 OSCE/ODIHR.

социјални последици не само за жртвите, туку и за заедниците во кои тие живеат. Како што наведовме во овој труд, овие дела се извршени со мотиви на пристрасност, насочени кон жртвите поради нивната раса, религија, етничка припадност или други заштитени карактеристики. Ова ја влошува стигматизацијата на Ромите и дополнително го хомогенизира нивниот имиџ како „други“.

И покрај меѓународните и националните обврски за елиминирање на дискриминацијата, антициганизмот останува длабоко вкоренет проблем, кој бара интегриран пристап што вклучува едукација, родова чувствителност, а и доследно спроведување на законите. Таквите практики, често поттикнати од институционална ксенофобија, ги изложуваат Ромите на неправедни проверки, запирања и истраги, а тоа доведува до зголемена веројатност за нивна виктимизација. Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) изнесува примери во кои Ромите и други етнички групи се неправедно третирани од полицијата или не добиле соодветна правна заштита во случаи на дискриминација и насилство. За постигнување социјална правда, неопходно е да се елиминираат предрасудите и да им се осигури еднаква заштита на сите, без оглед на нивната етничка припадност.

Антициганизмот, како облик на расизам, е длабоко вкоренет во европската историја и култура, со потекло од средновековните стереотипи за Ромите како инфериорна и девијантна група. Оваа дискриминација е институционализирана, при што државите често не ги исполнуваат своите позитивни обврски за заштита на човековите права. Европската комисија против расизам и интолеранција (ЕКРИ), антициганизмот го дефинира како идеологија базирана врз расна супериорност, насилство, говор на омраза и дискриминација. Соодветната борба против овие проблеми бара целосно признавање на етничкото профилирање и криминалот од омраза како сериозни закани за општествената кохезија. Потребна е едукација за историјата и културата на Ромите, подобрување на правната рамка за заштита од дискриминација и посилено спроведување на законите за криминали од омраза. Истовремено, меѓународните и националните напори треба да се насочат кон намалување на предрасудите и стереотипите што ја поддржуваат оваа маргинализација.

Библиографија

Acton T. A. 2012. Social and Economic Bases of AntiGypsyism, in Hristo Kyuchukov (ed) *New Faces of Antigypsyism in Modern Europe*, Prague: Slovo 21;

Banton M. (2015) *What We Now Know About Race and Ethnicity*. New York: Berghahn Books;

Boeckman, R. J., & Turpin-Petrosino, C. (2002). Understanding the harm of hate crime. *Journal of Social Issues*, 58(2), 207-225;

Chan, J. (2011). Racial profiling and police subculture. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 53(1), 75-89;

Costel, D. (2017). *Legal consequences of peremptory norms in international law* (p. 16).

Cour de cassation. (2016, November 9). *Contrôles d'identité discriminatoires*. Retrieved December 3, 2024, from https://www.courdecassation.fr/communiqués_4309/contr_identite_discriminatoires_09.11.16_35479.html;

European Commission against Racism and Intolerance, General Policy Recommendation No. 13 on combating antigypsyism and discrimination against Roma, adopted on 24 June 2011 and amended on 1 December 2020, European Commission against Racism and Intolerance, Strasbourg, 2020;

European Court of Human Rights, Annual Report 2011 of the European Court of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, 2012;

European Court of Human Rights, Judgement of 1 September 2020, Application no. 20649/18, R.R. and R.D. v. Slovakia;

European Court of Human Rights, Judgement of 10 March 2009 Application No. 44256/06, Turan Cakir v. Belgium;

European Court of Human Rights, Judgement of 16 April 2019, Application no. 48474/14, Lingurar v. Romania;

European Court of Human Rights. (2017). *Burlyta and Others v. Ukraine (Application No. 3289/10)*. Retrieved December 3, 2024, from <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-179216%22%5D%7D>;

European Court of Human Rights. (2020). *Alkovic v. Montenegro (Application No. 66895/10)*. Retrieved December 3, 2024, from <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-188265%22%5D%7D>;

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2012). *Racial equality directive: Application and challenges*. Retrieved December 3, 2024, from <https://fra.europa.eu/en/publication/2012/racial-equality-directive-application-and-challenges>;

Hancock I. “The roots of antigypsyism: to the Holocaust and after”, in Colijn G. J. and Littell M. S. (eds), (1997) University Press of America, Lanham;

Hate Crime Laws: A Practical Guide, 2nd Edition Warsaw, 2022 OSCE/ODIHR;

Human Rights Racism (2019), Harvard Human Rights Journal/Vol. 32;

Kosevaliska, O. and Isamatov, E. (2024) [*Unraveling the Impact of Xenophobia and Hate Crimes on the Human Rights of Migrants and Asylum Seekers*](#). EUWEB LEGAL ESSAYS: Global & International Perspectives, 1. pp. 10-19;

Kosevaliska, O., Poposka, Z. and Ivanova, E. (2024) [*Prevalence of Hate Crime and Hate Incidents in Municipalities in North Macedonia*](#). In: The UN Sustainable Development Goals

and Provision of Security, Responses to Crime and Security Threats and Fair Criminal Justice System. University of Maribor Press, pp. 91-121;

Levin, J., & McDevitt, J. (2020). Hate crimes in transition. In R. J. Sternberg (Ed.), *Perspectives on hate: How it originates, develops, manifests, and spreads* (pp. 205-222). Springer;

Meyer, D. (2014). Resisting hate crime discourse: Queer and intersectional challenges to neoliberal hate crime laws. *Critical Criminology*, 22(1), 113-128;

Mijatovic D, Ethnic Profiling: A Persisting Practice in Europe, 2019 https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/ethnic-profiling-a-persisting-practice-in-europe#_ftn1;

Netkova, B., & Perry, J. (2022). *Data collection analysis on hate speech and hate crime*. Retrieved December 3, 2024, from <https://rm.coe.int/data-collection-analysis-on-hate-speech-nm-eng/1680a9485a>;

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). (n.d.). *OHCHR homepage*. Retrieved December 3, 2024, from https://www.ohchr.org/en/ohchr_homepage;

OHCHR. (n.d.). *Convention on the elimination of all forms of discrimination against women*. Retrieved December 3, 2024, from <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Decision No. 9/09, on combating hate crimes, of 4 December 2009;

Perry, B. (2001). *In the name of hate: Understanding hate crimes*. London: Routledge;

Risse, M. (2007). Racial profiling: A reply to two critics. *Criminal Justice Ethics*, 26(1), 4-21;

Rostas I.(2019). *A Task for Sisyphus: Why Europe's Roma Policies Fail*, Budapest: CEU Press, Cooperation Council Roma Integration Action Team;

Sardaro, Pietro, *The Right of Individual Petition to the European Court, in Protocol 14 and the Reform of the European Court of Human Rights* (Paul Lemmens and Wouter Vandenhoele Eds.), Intersentia, Antwerpen - Oxford, 2005;

UDHR, supra note 90, art. 1;

UN Charter (1945), достапно на: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-1>;

United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA). (n.d.). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*. Retrieved December 3, 2024, from

<https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpd/>;

Warren, P. Y., & Farrel, A. (2009). The environmental context of racial profiling. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 623(1), 52-63;

Европска конвенција за човекови права, член 14;

Камбовски, В., Лазарова-Трајковска, М. (2012), Правна анализа на концептот на казнено дело на омраза и говорот на омраза, Скопје;

Кошевалиска, О., Етничко и расно профилирање во кривични случаи (како дел од недискриминација), презентација во рамките на курсот „Одржливост и право“ на Универзитетот во Мишколц (Унгарија), 2023, <https://eprints.ugd.edu.mk/32997/>;

Кошевалиска, О., Попоска, Ж., Максимова, Е., Злосторство од омраза во Македонија: Географска распределба на злосторства од омраза и инциденти од омраза, Меѓународната конференција „Кривичната правда во Централна и Источна Европа: Цели за одржлив развој на Обединетите нации – рурална и урбана безбедност и безбедносни перспективи“, Љубљана, Словенија, 12–14 септември 2023 година;

Кривичен законик на Македонија (консолидиран текст
80/1999; 48/2001; 4/2002; 16/2002; 43/2003; 19/2004; 40/2004; 81/2005; 50/2006; 60/2006; 73/2006; 87/2007; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/2011; 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012; 143/2012; 166/2012; 55/2013; 82/2013; 14/2014; 27/2014; 28/2014; 41/2014; 41/2014; 115/2014; 132/2014; 160/2014; 199/2014; 196/2015; 226/2015; 97/2017; 170/2017; 248/2018; 36/2023; 188/2023);

Оксфордски речник, над белешка 2;

Општа политичка препорака бр. 11 на Европската комисија против расизам и нетолеранција (ЕКРИ), за борба против расизмот и расната дискриминација во полицијата, од 29 јуни 2007 година, [CRI\(2007\)39](#);

Попоска, Ж., Јовевски, Л. (2017), Антидискриминациско право, Скопје, ОБСЕ;

Попоска, Ж., Јовевски, Л. (2024), Антидискриминациско право, второ дополнето и изменето издание, Скопје, Совет на Европа;

Постапување по криминал од омраза: практичен водич. Скопје: ОБСЕ, 2015;

Харис, Дејвид Ј., О’Бојл, Мајкл, Бејтс, Ед П., Бакли, Карла М., (2009), Право на Европската конвенција за човекови права/Харис, О’Бојл и Варбрик, [превод: Билјана Ванковска], Второ издание, Просветно дело, Скопје.

Prof. d-r Olga Kosevaliska³⁷
Roze Surlovska Ristevska³⁸

ETHNIC PROFILING AND HATE CRIME AS HALLMARKS OF ANTIGYPSYISM

Abstract

By targeting a person's identity, hate crimes cause more harm than ordinary crimes. Unlike victims of other crimes, victims of hate crime are targeted for who they are. Thus, the perpetrator's actions can be perceived as an attack on the very core of a person's identity, which is devalued and vilified. As a result, the immediate victim may experience greater psychological damage and increased feelings of vulnerability because they are unable to alter the characteristic that made them the victim. This exposition explains the daily situation in which the Roma find themselves in almost every sphere of social functioning. Cruelty and brutality are two words that are inevitably linked and describe the acts committed by hatred. This type of crime, which is most severely condemned in international and national legislation, leaves a mark both on the victim and on the entire society.

This paper examines in detail the relationship between racial profiling and hate crime by defining them as hallmarks of antigypsyism.

Keywords: hate crime, discrimination, antigypsyism, human rights, racial profiling.

³⁷ Full Professor and Dean at Faculty of Law – University “Goce Delčev” of Štip. E-mail: olga.kosevaliska@ugd.edu.mk.

³⁸ PhD student at the Department of Criminal Law at “Goce Delchev” University – Shtip. E-mail: roze.3074@student.ugd.edu.mk.